

Helmuth Plessner: Pitanje o biti filozofije* (1934.)

Da je predstojeći rad izložen u okviru rasprava sažetih pod nazivom duh, zasigurno se ne može u svakom pogledu opravdati. Pitanje o biti filozofije ne pripada isključivo niti jednoj od njezinih područnih tema jer sve one, kojih se ono zbog jedinstva onoga filozofskoga tiče, u njemu prepoznaju najviše pitanje čiji odgovor odlučuje i o njima. Predstojeći rad pod nazivima bitak, svijet, ja i sloboda ne bi bio ništa manje deplasiran. Povezivanje s problemom duha ipak ima nekog smisla. Za povijesne veličine duh i bit su pojmovi koji se podudaraju. Filozofija je ipak, čak i u prividno bezvremenski-općeljudskoj mogućnosti filozofiranja koje uvijek iznova započinje, povijesna veličina. Na pitanje o biti filozofije odgovor dakako ne daje historija, koja i sama mora ponovno posegnuti za biti filozofskoga da bi u mnoštvu predajom sačuvanih ljudskih dostignuća pronašla put filozofije. Samo se filozofiranjem može iznaći odgovor na pitanje, iako možda ne u smislu definicije.

Poteškoće koje pritom nastaju neće biti egzemplarne za pitanje o duhu u cijelom njegovu opsegu. One su svojstvene jedino posebnoj situaciji koju stvara promišljanje filozofa o njegovu vlastitu radu i njegovoj vještini. Čini se da već sama činjenica što se ta situacija »refleksije o refleksiji« nalazi u znaku biti ili duha, da bi se pitanjem o filozofiji pokrenulo i pitanje o tom znaku, opravdava bavljenje njome u ovoj diskusiji.

1. NEODLUČIVOST PO NAČELU SEBE-UGROŽENJA

Idealist u školskom smislu bit će za filozofiju u njezinu današnjem ustrojstvu samo epigon. No ukoliko idealizam znači nepokoravanje danoj situaciji i na koncu spremnost na izručenje vlastitoga sebstva, on to svakako nije. Proslaviti takvo uvjerenje u filozofiji i dati mu da uživa najveći ugled, ne u praznim popratnim deklamacijama, niti kao teorija unutar ograde etike, nego kao sila koja ju u cijelosti tvori, zadatak je koji se ne rješava oslanjanjem na velike uzore, već jedino naprezanjem vlastite snage.

Prva zapovijed za to je distanca filozofije spram same sebe. Suprotno prostodušnosti njezina vremena, mora joj opet postati moguće shvatiti samu sebe kao smion pothvat koji uvijek treba računati s ništavnošću vlastitoga počinjanja. Kao mišljenje koje se odvažuje na ništa, filozofiranje se treba razlikovati od svega konkretno osiguranoga istraživanja. Jer prihvaćanje opasnosti beskrajnosti vlastitoga poči-

* *Die Frage nach dem Wesen der Philosophie (1934)* iz *Helmuth Plessner: Gesammelte Schriften IX. Schriften zur Philosophie Suhrkamp Verlag, str. 96.–121.*

njanja, s obzirom na tako višeznačnu predaju kakvu ima filozofiranje, ne smije samo dirnuti srce filozofa, nego mora postati samim načelom filozofiranja. Zbog toga je pitanje o biti filozofije njezin prvi zadatak. Treba se riješiti tobožnjih sigurnosti i reosiguranja s kojima se akademizam u filozofiji trudio sklopiti vječni mir, ukoliko želimo otkriti duh njezine predaje. Pitanjem o biti filozofije filozofija pita o samoj sebi. Da bi mogla pitati o samoj sebi, mora se pozivati na vlastitu predaju. To je moguće na tri načina.

1. Ona promatra pitanje kao predajom odlučeno. Tada joj je odgovor zajamčen prema nekom sistemu, prema nekom pravcu, ili prema nekoj disciplini filozofske prošlosti. Platon ili Kant, realizam ili idealizam, logika ili spoznajna teorija sadrže traženi odgovor. Najočitiiji je primjer odnos skolastike prema Aristotelu.
2. Ona promatra pitanje kao predajom neodlučeno ali odlučivo. Tada joj je odgovor zajamčen poboljšanjem pokušaja započetih u prošlosti ili reformom u smislu provjere svojih osnova. Ovo poimanje očito je u potpunosti sudjelovalo u određivanju novije i najnovije povijesti filozofije, a dijelom i u povijesti stare filozofije, gledano od Aristotela.
3. Ona gleda na pitanje kao na nešto neodlučivo. Tada nastaje situacija koja se može razumjeti na dva načina. Njegova se neodlučivost može pozvati na nemogućnost pronalaska odgovora. Nemogućnost bi bila u proturječju filozofskih naučnih mišljenja, u neprelazivosti jednoga stajališta u drugo, dakle u nepremostivim zaprekama tradicije. Neodlučivost zbog nepremostivosti svoj izraz nalazi u skepsi. Ona je negativan rezultat pokušaja pozitivno usmjerenog na pronalazak odgovora.

Ili pak ta neodlučivost znači načelo prema kojem se pokušaj pronalaženja odgovora na pitanje o biti filozofije otpočetak odbacuje. Ovo načelo ne uzima u obzir preporuke, kao na primjer osuđenost svakoga pokušaja na propast, jer mu filozofska tradicija suprotstavlja nepremostive zapreke. Ili zato što je njezin smisao i takav da ne dopušta nikakvo određivanje biti koje je izvan njezina okvira. Svaka preporuka te vrste uzima u obzir uvid čija je mogućnost upravo dovedena u pitanje. Kao pravo načelo ni na što se ne poziva, već ukazuje na odluku koju je svatko slobodan sam donijeti.

Kada slijedeća istraživanja za smjernicu uzimaju neodlučivost pitanja o biti filozofije, tada za njih neodlučivost ne znači skeptično odbacivanje pronalaženja odgovora već načelo *prema kojem se pitanje, s namjerom neiscrpnosti filozofske predaje, drži otvorenim*. Prihvatanje ili odbijanje načela izričito je stvar izbora. Ono dakle ne može biti podvrgnuto nikakvoj procjeni u smislu točnoga ili netočnoga, svrhovitoga ili nesvrhovitoga. Ukoliko mu damo oblik hipoteze, tada ono znači pretpostavku prema kojoj je bit filozofije oduvijek bila definirana njom samom i da ga ipak samo ona u budućnosti uvijek iznova mora definirati i to u formi neodvojivo povezanoj s aktualnim, svojstvenim sadržajem, formi koja isključuje njezinu izolaciju od drugih filozofija, a time i sažimanje u jedan, za sve filozofije u prošlosti i budućnosti, mjerodavan odgovor koji je moguće izolirati.

Načelo prema kojem se ostavlja otvorenim što to filozofija jest ne proturječi naravi samoga pitanja, jer ono ne izmiče odgovoru, već navodi princip za njega. Ono jednako malo proturječi sadržaju pitanja, budući da odluku o onome što se može razumjeti pod onim »što jest« može donijeti samo filozofija, ali ne na način neposrednoga razumijevanja i promatranja. Ne smije biti protumačeno kao da je u njemu izražena nemogućnost spoznavanja jedne već odlučene biti. I obrnuto, ne kao još nedonesena odluka i kao postojanje neodlučnosti u filozofiji o njoj samoj. Ukoliko ovo načelo za smjernicu uzme držanje otvorenim pitanja o biti, ono izričito nalaže zanemarivanje prosuđivanja tih dviju mogućnosti. Ipak se načelo neodlučnosti i dalje odnosi na pitanje o biti kao načelu njegova odgovora. Kao načelo filozofije, ono ne znači mjeru koja nalaže zanemarivanje pitanja njezine vlastite biti, već njegovo rješenje po mjerilu izrazite neodlučnosti, bilo ono rješivo ili ne.

Kao postavljeni princip filozofije, načelo neodlučnosti njezina pitanja o biti ima dužnost donijeti odluku, odgovor. Odbaciti ovo proturječje pozivanjem na zapovijed slobode od proturječnosti znači odricanje od sebe-spoznanje filozofije, koja ovu zapovijed postavlja kao predmet diskusije, kao što dokazuje logika. Mora li ova diskusija imati jednoznačan rezultat, ima li on važnosti i za filozofiju, ostaje upitnim i opet se može odlučiti samo u filozofiji, ali ne i izvan filozofije ili prije svake filozofije nekom njoj nadređenom instancom. Hegelov primjer pokazuje barem mogućnost da, nasuprot predbacivanjima tradicionalne formalne logike, proturječju može biti dano za mišljenje i spoznaju važno stvaralačko značenje.

Postaviti pitanje o rješenju, obraćajući pozornost na njegovu izrazito postavljenu neodlučnost, bilo ono rješivo ili ne, zahtijeva navođenje mjerila opreza koja se moraju uzeti u obzir, da bi se zajamčila njegova otvorenost prema predmetu i otvorenost predmeta prema njemu. Načelo kao takvo još ne navodi ta pravila. Ono obilježava samo duh u kojem pitanje o biti filozofije biva usmjereno na filozofiju; *duh bezuvjetnoga poštovanja prema neiscrpnoj višeznačnosti predajom posvjedočenoga htijenja, to jest spremnosti da se, uz rizik neizmjernosti toga htijenja, filozofiji osigura predmet*. Ako je filozofija nešto što se istinski odvažuje na ništa, a uvijek se iznova mora odvažiti (mogućnost koja približava zagonetku njezine neprestane revolucije i nenadmašive, nepomirljive raznolikosti), tada je pitanje o njezinoj biti dobilo zadatak – filozofiranju osigurati smisao *smjelošću sebe-ugroženja*. Prenošenje opasnosti potpune ništavnosti filozofije u pitanje o njezinoj biti ne lišava ju već samo po sebi njezina smisla. Ono je prije preduvjet za odgovor na njega. Jer ono osigurava filozofiji njezin predmet.

2. SKRIVENOST PREDMETA FILOZOFIJE

Znanost može održati pravo na postojanje samo ako prikaže predmet koji želi istraživati. Sigurnost njezina zanata, njezina izumiteljska snaga, ali prije svega njezin najviši cilj ovise o njemu. Ovaj konstantni, izučivi, provjerljivi rad ona uspijeva izvršiti ukoliko joj je omogućen apel na ovu posljednju instancu. Tko bi njoj i drugima inače jamčio da ne prelijevaju iz šupljega u prazno? Da njezin rad jednoga dana neće izgubiti tlo pod nogama? Inherentna odlučnost, diskutiranje u

svakom slučaju ne. Njih se može postići i igrom koja ne želi obuhvatiti nikakav predmet, već samo razvijati mogućnosti u okvirima pravila oko kojih postoji sporazum. Znanost ne želi biti igra koja počiva na postavljenim aksiomima. Cijeli njezin pothvat mora računati s prethodnom prikazivošću predmeta ukoliko princip kontrole i stvaranja jedinstva sudova treba vrijediti s obzirom na njega, a ne s obzirom na aksiomatsku igru, zbog čega prethodna prikazivost predmeta ne smije slijediti isključivo iz načela koja znanost primjenjuje u svojem radu u odnosu na predmet, inače nije zaštićena od najradikalnijega prigovora imanencije, da nije ograničena samo na okvir svojih pretpostavki ili sadržaja ljudske svijesti, nego da se osim toga vara u svojem vlastitom počinjanju, čijim poteškoćama, koje je sama prouzročila, umjesto da prizna njihov spektakularni karakter, nezasluženo pripisuje značenje predmetne spoznaje.

Za mnoge znanosti, prije svega one realne, prethodna prikazivost njihovih predmeta ne predstavlja nikakav problem. Može ih se uzeti u ruku, vidjeti, fotografirati, nacrtati. Znanost tek dijelom razvija mogućnosti takva pristupa i jednu od svojih bitnih zadaća vidi u njihovu diferenciranju i istančavanju. Ali na kraju opet ostaje slika, nijansa, nekakva pojava koja se može čulno obuhvatiti, u koju se svatko može uvjeriti i bez ikakvoga znanstvenoga predznanja ili razumijevanja načina na koji je dobivena. Njezin je ideal u svakom slučaju izvoditi konkretne dokaze za uvjerenja i argumentaciju svojih nazora. Treba se strogo pridržavati principa izvanznanstvene dostupnosti predmeta.

Od realnih znanosti, čiji predmeti pripadaju prošlosti ili nevidljivom području duševnoga i duhovnoga, prvenstveno se ne smije zahtijevati ista vrsta prethodne prikazivosti kao kod prirodnih znanosti, princip međutim promatraju istom strogošću. Samo su prisiljene koristiti druge izvore za svoje nazore. Psihologija mora raditi sa samopromatranjem, duhovne znanosti s razumijevanjem, uživljanjem, maštom, tankočutnošću i fizionomatskim taktom. Ipak im je uvijek moguće, a to vrijedi i za historijske predmete, razviti svoj specifični predmet, recimo »duh doba reformacije« ili »Cromwell« ili »doživljaj volje«, toliko blisko napatku empirističkih dokumenata, monumenata, iskaza, registriranih tjelesnih pokreta da čak nailaze na prigovore da izmišljaju bajke koje potkrepljuju izvanznanstveno dostupnim dokazima.

Prethodna prikazivost predmeta upitna je samo u teologiji i u matematici; u najviše i u najmanje osporavanoj znanosti. No nitko ne sumnja u njihovu predmetnost, kada, iako u drugačijem smislu, stavlja u pitanje bitak predmeta. Temelj teologije vjera je u objavljenoga Boga. Počiva na Svetom pismu i na riječi Božjoj koja je u njemu postala izrazom. Sumnja u natprirodnost njezina temelja prvenstveno pogađa vjeru, a ne nju kao znanost. Dotiče se tobožnje nadrealnosti, ali ne i izvanznanstvene prethodne prikazivosti njezina predmeta, koja je dana u vjerskom uvjerenju religioznoga iskustva. Sama nedokazivost Boga i u krajnjem slučaju moguća izvorno-kritička raščlamba Svetoga pisma ne dotiče se nepobitne odnosnosti teološke znanosti na neki svojstven predmet koji može biti obuhvaćen u životu vjere. Poteškoće u matematici nešto su drugačije. Osim toga što itekako ima smisla biti protivnik idealnom bitku njezinih predmeta, brojeva, tijela; iako rad s njima kao

predmetima ne dopušta nikakvo drugo tumačenje – za razliku od drugačije skovanih predmeta teologije, realnih, kao i u ovom slučaju najmanje problematičnih normativnih znanosti, na primjer prava. Poteškoća je u pristupačnosti odvojivoj od znanstvenih operacija. Njezin predmet nije izvanznanstveno prethodno prikaziv. Predmet matematike uvijek se predstavlja samo na način samoga postavljanja pitanja. S obzirom na izvanznanstveno neprovedivu prethodnu prikazivost, matematika u izvjesnoj mjeri razvija svoj predmet konstruirajući ga tako da s jedne strane uvodi simbole, a s druge se strane korištenjem šestara i ravnala kreće u jedinstvu stvaranja principa za prikaz predmeta i predmeta samog. Nedostatak prethodne prikazivosti biva, ako smijemo tako reći, nadoknađen posebnim smislom matematiziranja. Uopće ne dolazi do suprotnosti između postupka razmišljanja usmjerenoga na konkretan predmet, karakterističnoga za sve druge znanosti, u kojima on, osim razmišljanja, opravdava i zahtjev neposredne prethodne prikazivosti. Izbjegavanjem suprotnosti na način konstruirajućega prikaza, prigovor, upućen bespredmetnosti matematike, lišen je temelja.

Ali jedna je disciplina ovom prigovoru potpuno izložena, ukoliko se vidi kao znanost u okviru drugih znanosti: filozofija naime. Njezin predmet nije prethodno prikaziv. Njezin predmet nije opterećen posebnim poteškoćama prethodnoga prikaza ili s time usko povezanom nedostupnosti; on to također nije, kao što je to u matematici slučaj, zbog posebnoga načina prikazivanja u smislu jedinstva iskustva i predmeta. Njegova nepristupačnost nasuprot zahtjevima izvanznanstvene prethodne prikazivosti načelna je i opravdana u njegovoj biti. Stanje stvari tako je postavljeno da je svaki iskaz, koji želi potvrditi ili opovrgnuti zakon nedostupnosti, već sam po sebi filozofski. Moglo bi se doći na ideju da je uvid u načelnu odsutnost prethodne prikazivosti predmeta filozofije rezultat nekoga izvanfilozofskoga promišljanja. Povijest filozofije, literarni fenomen, pokazuje nesuglasnost u nadmetanju raznih smjerova i sistema, nesuglasnost koja nikada nije pomirena, iako već stoljećima za predmet ima nekolicinu istih tema. Osvrtanjem na mnogobrojne pokušaje rješavanja istoga kao razlog se ispostavlja – opet čisto kao literarni fenomen – nemogućnost dogovora o smislu spornih tema. Jer suglasnost oko tema kao što su svijet, duša, bog, sloboda, istina, dobrota, ljepota nije bilo moguće postići (teme kojima očito u tom smislu koji imaju, kada se o njima raspravlja, nešto mora odgovarati), promišljanje završava u načelnoj nedostupnosti njezina predmeta. S obzirom na to da s druge strane zaključak donesen iz čisto literarnoga promatranja raspravu o njoj ne želi obezvrijediti proglašavajući ju bespredmetnom, utvrđena se nedostupnost sužava na nemogućnost prethodne prikazivosti u izvanfilozofskom smislu. To što sama ipak ne želi zauzeti stajalište jednoga filozofskoga pravca i na taj način biti protiv drugih pravaca, prije svega ne znači opterećenje spoznavajućega čovjeka sa specifičnom nesposobnošću, već samo ustanovljenje činjenice da se mora filozofirati da bi se došlo do razjašnjenja spomenutih tema; zbog čega se svaki pokušaj izvanfilozofskoga pristupa njezinim predmetima odvija na način filozofskoga nastojanja.

Kada bi ovo promišljanje bilo točno, barem bi negativno postojala nefilozofska, to jest literarna, duhovno-povijesna dostupnost filozofije i mogućnost da se nešto o

njoj kaže, a time neizravno i o njezinu predmetu. Zbog toga je povijest duha smatrala sebe prirodnim mjestom određenja biti filozofije uz neutralizaciju cijeloga pitanja o predmetu, kada je u svjesnom odricanju od filozofskih zahtjeva slijedila svoj historijski postanak. Mislila je nefilozofski izvršiti onaj regres filozofije za njezinom vlastitom biti, a time i za njezinom stvarnom zadaćom, tako da je kao povijest filozofije tragala za izvorima njezine problematike; onaj zahvat koji je filozofija uzaludno, da bi što prije došla do svojega predmeta, pokušala izvesti da bi od njega dospjela do konačnoga sporazuma o načinu istraživanja istoga.

Ipak, literarno promišljanje nije tako neutralno i nefilozofsko kao što misli da jest. Ono se nesvjesno postavlja nasuprot cijeloj filozofiji, jer se suprotstavlja za svaku filozofiju do sada karakterističnom nastojanju, prijevremeno tražeći rješenje za svoj predmet da bi ga (ovdje se ne smije reći: samo za sebe) još prije svake filozofije i za svaku filozofiju prethodno prikazala. Inače bi bilo upravo nepojmljivo otkuda filozofija uvijek iznova crpi poticaj, hrabrost i snagu za prikazivanje. Bez mogućnosti sagledavanja nekoga posebnoga svijeta njezinu bi radu nedostajao svaki smjer i temelj. Prosuđuje li literarno promišljanje na osnovi činjenice da za vrijeme povijesti nad kojom je bio moguć pregled nijedna filozofska teza nije ostala nepobijena, da se niti jedna metoda nije održala, nasuprot joj ostaje druga činjenica iste važnosti, to jest da je upravo ova tvrdnja, osnova njezina zaključka, uvijek bila opovrgavana od filozofije same.

Tek kada povijest duha njezinim argumentima *za* prethodnu prikazivost predmeta bude odobrila jednako pravo kao i argumentima *protiv* iste, ona poprima neutralnost jednoga nefilozofskoga istraživanja fenomena filozofije. Ali u jednakoj mjeri gubi mogućnost upotrebe subjektivno mišljenoga smisla filozofije općenito ili neke posebne filozofije protiv objektivno ostvarenoga rezultata, to jest također protiv svojega neuspjeha. Uvid u načelnu nemogućnost prethodnoga prikazivanja filozofskoga predmeta na izvanfilozofski način sadrži opciju koja se više ne može opravdati niti literarno niti povijesno već samo filozofski.

Samo potreba za obrazloženjem činjenice kao takve, da se filozofija samo sredstvima svoje znanosti može suočiti s prigovorom o izvanznanstvenoj nedostupnosti njezina predmeta, opravdava gore izrečenu presudu o njezinu odnosu spram vlastitoga predmeta. Matematičar uvijek ima mogućnost poduprijeti algebarske i geometrijske zakone jedne drugima i njihovoj spoznaji dati vrijednost izrazite predmetnosti kroz primjenu u iskustvu. Filozofija to nije u stanju. Ona ostaje sama sa svojim predmetom i pripoćuje ga samo onima koji su spremni nositi se *s rizičnošću neiscrpane višeznačnosti njezine predaje*.

3. VIŠEZNAČNOST FILOZOFESKE PREDAJE I ČETIRI MOGUĆNOSTI FILOZOFIRANJA

Pitanje o predmetu filozofije osnovni je problem svega filozofiranja, ukoliko želi biti znanstveno. Pod tim je uvjetom spomenuto pitanje ekvivalentno pitanju o zadaći ili pitanju o biti filozofije, jer se bit neke znanosti određuje u odnosu na pose-

ban predmet koji ona želi spoznati. Mogućnost svrstavanja toga predmeta pod spoznajnu teoriju, budući da se radi o posebnoj naravi spoznavanja, kao i mogućnost njegova svrstavanja u ontologiju, jer se radi o predmetu i njegovoj biti, i dalje se ima u vidu zbog svoje dokazanosti kao temeljni problem. Spoznajna teorija i ontologija filozofske su discipline i time u svojem sadržaju kao i mogućnosti i same filozofski opovrgavane, ontologija kritikizmom, spoznajna teorija od strane Hegela, Frieške škole i drugih. Pretpostavimo da se samosvrstavanju filozofije pod jednu ili više njezinih disciplina, iz razloga povrede slobode od proturječnosti, nema što predbaciti – i stvarno je Lask smatrao mogućom logiku filozofije, Scheler etiku filozofiranja – pa je očito nemoguće izbjeći diskusiju o postupku samouključenja filozofije kroz njezine discipline.

Takva jedna rasprava nailazi na pitanja o principima logike, etike, ontologije, spoznajne teorije, koje bavljenje problemom biti ili predmeta filozofije onemogućuju isključivo u smislu bavljenja jednim dijelom toga problema. Specifična za taj problem ostaje istovremeno uvijek njegova sposobnost iščlanjivanja iz filozofije i sposobnost učlanjivanja u nju kao dio nje. Nepobitna je ekvivalentnost pitanja o biti kao temeljnoga pitanja prije svega filozofiranja i kao jednoga od pitanja u svoj filozofiji. Kroz ovu ekvivalentnost dolazi do izražaja značajna strana literarnoga fenomena filozofske povijesti. Onoliko malo naime koliko je predmet filozofije izvanfilozofski prethodno prikaziv, toliko je malo pitanje o njemu izvanfilozofski ograničeno. Ovdje također vrijedi ekvivalentnost i to između izvanznanstvenoga smisla pitanja upućenoga filozofiji i njegova znanstvenoga smisla kao temeljnoga problema i kao jednoga od problema u filozofiji. Iz ove se ekvivalencije nadaje, u skladu s u §1 obrađenim konzekvencama, dvostruko shvaćanje fenomena njezine povijesti. Za njezinu su bit dokumentarni:

1. povijest filozofije u sveukupnosti njezinih naučavanja, koja se po njezinoj volji ili protiv nje pripisuju njoj;
2. svako učenje u subjektivnom smislu koji sama sebi pridaje kao filozofija i u ime filozofije uopće.

Neprelazivost jednoga poimanja biti u drugo ili moguća prelazivost jednoga u drugo uvijek i jedino na račun izvjesnih pravaca određuje poteškoću s kojom njezino određenje biti, to jest njezina utemeljenost kao znanosti, mora računati. Mora uvijek polaziti od činjenice da je, uvijek iznova dokumentirani uvid filozofije u njezinu bit, spojiv s jednako dokumentiranom nemogućnošću postizanja sporazuma oko njezine biti. Iz toga razloga filozofija u njoj – biti nikada nije mogla naći uporište na takav način i s takvom trajnošću da bi joj razvoj nekakvoga poučka u smislu metodički naprednoga rada uopće bio moguć. Pogled na njezinu promjenjivu povijest samo kratkoročno dopušta dojam konstantnoga napretka. Čak i klasična razdoblja europske filozofije u tom smislu nisu iznimka. Uvijek iznova se iscrpljuje temelj nosilac koji za određena razdoblja daje mjerodavne vrijednosti i načela rada te mogućnost sporazumijevanja. Aristotelom, Leibnizom, Hegelom završavaju takve epohe čija se unutarnja dramatika i konzekventnost probija protiv

namjera pojedinaca, nositelja iste kao na primjer Heraklita i Parmenida, Sokrata i Platona, Descartesa, Spinoze, Kanta, Fichtea, Schellinga.

Ostaje bitna mogućnost da se raščlanjivanjem povijesti filozofije na takve klasične epohe stvara privid suvislosti, koji jednom načinu filozofiranja daje prednost u odnosu na neki drugi. Slika o izjednačavanju suprotnosti uvijek ima zavodničku snagu. Ali čak i ondje gdje je odredila poimanje biti filozofije nije održiva bez silovanja suprotnosti. Heraklit je protuteža Elejcima, ali ne i samo to. Ukoliko se prepustimo njima i njihovim argumentima, na čudan način u potpunosti nestaje prostor za bilo kakvo suprotno mišljenje. Isto vrijedi i za Elejce. U potpuno istom smislu velika djela svih kasnijih filozofa isključuju protivništvo ili prestizanje od strane njihovih sljedbenika kao i prethodnika u toj mjeri u kojoj se pripoćuje uvjerljivost njihovih temeljnih stavova. Ipak je svaki temeljni stav naišao na protivnika i filozofija nikada nije uspjela ujediniti principe.

Ovo stanje neodlućivosti između monistićkoga i pluralistićkoga poimanja filozofija razvija se u pokušaju da prenošenje njezine povijesne predaje u vlastiti zaćetak treba birati između ćetiri mogućnosti.

1. Povijesna predaja filozofije još od zaćetaka gradi sve veću povezanost pitanja i rješenja u kojem prethodna dostignuća sve ćešće bivaju pregaćena novim i na taj način postaju suvišnima. Podrućje rada filozofije odrećeno je kroz bit filozofiranja, radni sklop ima karakter napretka, možda i beskonaćnoga napretka.
2. Povijesna predaja stvara sve veću povezanost pitanja i rješenja, u kojoj prijašnja dostignuća zamjenom sadašnjima ne postaju suvišna, već zadržavaju svoju vrijednost. Podrućje rada filozofije odrećeno je kroz bit filozofiranja, radni mehanizam ima karakter ciljanoga i konaćnoga razvoja.
3. Povijesna predaja ne gradi sve veću povezanost pitanja i rješenja, koja se bez iznimke mogu odnositi jedni na druge. Štoviše u prekidima obuhvaća više nizova povezanosti koje u sebi mogu nositi karakter napretka ili razvoja, ali koje se ne mogu staviti pod isti nazivnik. Njihov zajednićki nazivnik, pod koji su po svojoj pripadnosti filozofskoj predaji stavljeni, u samoj je biti filozofiranja. Podrućje rada filozofije ne može mećutim biti odrećeno kroz bit filozofiranja.
4. Povijesna predaja uopće ne gradi povezanost između pitanja i rješenja, povezanost koja seže izvan okvira djela neke lićnosti ili njezine škole. Ona samo po formi filozofiranja obuhvaća mnoštvo sistema koji su naćelno jednakopravni. Nema nikakvoga po biti filozofiranja odrećenoga i odrećivoga podrućja rada filozofije.

Svakoj od navedenih mogućnosti govori u prilog jednostavna ćinjenica, prema kojoj svaku od njih treba izvesti iz povijesne predaje, jer je ona oduvijek odrećivala predaju. Orećdenost filozofske tradicije ne prikazuje se kroz svaku od ćetiri mogućnosti, i to odvojenim iznošenjem razlićitih tipova dokaza za svaku od njih, već se filozofiranje treba u svojem poćetku odlućiti za jednu od njih. Kao takvo, filozofiranje se oduvijek odrećuje na sebi svojstven naćin u okviru ovih mogućnosti. Dakle svaka ćinjenica povijesti filozofije jest u konkurentnom odnosu izme-

đu različitih poimanja biti, koja ne izražava puko nadmetanje više jednako mogućih nazora o jednom faktumu koji je sam po sebi jednoznačan, već jednu stvarnu, zbiljsku višeznačnost u biti filozofiranja.

Po prvoj mogućnosti filozofiranje znači istraživanje jednoga područja predmeta o čijoj se biti za istraživački rad može sklopiti sporazum, jer samo na osnovi takvoga sporazuma moguće je napredovati od jednoga otkrića do drugoga. Mjerodavne za ovu sliku biti jesu egzaktne znanosti, u širem smislu sve empirističke discipline. Njihovim razvojem od 16. stoljeća rastao je i njihov utjecaj na filozofiranje. Descartes, Spinoza i Leibniz traže reformu na principu matematike, Bacon na principu promatranja prirode i induktivne metode, Kant na njihovu spajanju u teoretskoj fizici. Ponovno uspostavljanje Kantove reforme i njezino unapređivanje i promjena u 19. stoljeću kroz razne neokantovske škole odvija se po uzoru na uspjehe načela rada egzaktnih znanosti na području životnih pojava i historijsko-kulturoloških činjenica. Filozofija na najproturječniji način stremi formalno istom cilju, to jest da postane egzaktna znanost. Pri tome razara kantovsku tradiciju. Diltheyeva reforma počinje kao teorija duhovnih znanosti, Machova pripajanjem na Humea kao teorija prirodnih znanosti, Husserlova pak usmjerena na matematiku i u opiranju spram psihologizma, što je najradikalniji pokušaj konačnoga prebacivanja filozofije na način rada stroge, napredne znanosti, kao teorije svijesti.

Po drugoj mogućnosti filozofiranje znači spoznaju totaliteta u kojoj se po prikazivu principu i na unaprijed isplanirani način može doći do kraja. Ova spoznaja nema karakter traženja i prodiranja u neiscrpno, iako po određenim načelima obradivo, mnoštvo predmeta, već ona ima karakter širenja primarno zatvorene cjeline u jednom apsolutnom sistemu. Prototipovi su prije svega dogmatiziranje Aristotelove predaje od strane Tome Akvinskoga i Hegela. Bitno za ovu sliku biti filozofiranja jest uključenje njezine povijesti, kao nužnoga predstupnja, i odbacivanje pretpostavke spoznaje, koja sporazum o predmetu i bavljenje njime pretpostavlja nužnim. Spoznavanje i predmet filozofije, u totalitetu koji je moguće razviti, jesu sami opravdani. Ne postoji pitanje kako se u njih prodi, kako se do njih dolazi. U biti ne postoji nikakva izvan- ili predfilozofska mogućnost začetka.

Zajednička je objema slikama biti utvrđenost područja rada i načina rada filozofije kroz bit filozofiranja. Ondje se filozofija ostvaruje u filozofiranju kao traženju otvorenom svojem predmetu. Ovdje se filozofiranje ostvaruje u filozofiji čiji predmet nije morao biti otkriven izgovaranjem, nego se (u takozvanom filozofiranju o njemu) sam otkriva. Tamo vrijedi zahtjev za civiliziranjem filozofije u smislu moderne znanosti za koju mogućnost zajedničkoga djelovanja prema *Jednom* načinu rada stoji u prvom planu. Ovdje vrijedi klasični ideal dovršenja, savršenost za jednu znanost, koja preko zajamčene istine dopušta samo priopćenje i izlaganje te čija forma rada ukazuje na stav, a ne nužno na sadržaj teološke dogmatike i egzegeze kršćanskoga otkrivenja. Nasuprot tome, za treću i četvrtu mogućnost karakteristična je nemogućnost utvrđivanja filozofskoga područja rada kroz bit filozofiranja. Filozofiranje i filozofija se razilaze, jedno postaje nebitno u odnosu na drugo, i to mogućnošću upotrebe formalne apstraktnosti stava protiv sadržajne ispu-

njenosti učenja. Prema trećoj mogućnosti jedino slika biti izabranoga dotičnoga smjera filozofiranja ima pravo odluke. Filozofija je predstavljena ili ovim smjerom (isključivo protiv svih drugih, na primjer apriorizam nasuprot empirizma, realizam nasuprot idealizma itd.) ili mnoštvom pravaca danim s obzirom na svima zajedničku prirodu filozofiranja. Za njih je mjerodavan isključivo njihov karakter kao »izam«. Prema četvrtoj mogućnosti jedino je slika biti dotične filozofije odlučujuća. Uz neutralizaciju formalne biti svima zajedničkoga filozofirajućega stava predstavljena ili sistemom (isključivo u odnosu na druge, primjerice platonizmom ili Spinozom ili Kantom) ili mnoštvom, predajom sačuvanih sistema – kao zbroj ravnopravnih učenja, koji se može proizvoljno proširiti. Obje mogućnosti ograničavaju filozofiju na valjanost jednoga stajališta u vezi s obrazloženjem i provođenjem nekoga svjetonazora. U ovom cilju njezin posebni znanstveni karakter nalazi svoj pravni temelj. Iz njega se ne može izvesti ništa što bi nadilazilo njegovu puku formalnost. Jer riječ svjetonazor već u svojoj strukturi pokazuje princip cilja prema kojem je usredotočenost filozofije na svijet osmišljena samo kao zadržavanje nekoga okvira koji taj nazor (u skladu s njezinim neutvrđenim gledištem) može ispuniti najraznovrsnijim slikama. Kao što objekt promatranja traži opaženost i istovremeno je o njoj ovisan, isto tako svijet kao predodžba traži stajalište kojim je ona sama opet uvjetovana. Sebe-ograničenjem na ovaj cilj filozofija stvara mogućnost procjene prema estetskim mjerilima. Otvorena mogućnost uključanja cjeline filozofije putem njezinih disciplina (usporedi početak ovog §) i podređenja iste logici, spoznajnoj teoriji, etici u smislu pitanja o biti, time dobiva samo smislenu primjenu u drugom pravcu. Sada se uz filozofiju kao znanost, kao čin nošen osobnim udjelom, pojavljuje i filozofija kao umjetnost. Jedino se obje mogućnosti čvrsto drže toga da je filozofsko umjetničko djelo, pa čak i kada je ono pjesništvo, ipak pjesništvo izraženo pojmovima. Od obaveze argumenta i obrazloženja pravila igre teorije ne razrješuje ju niti njezin religiozni ili etičko-politički, niti njezin estetski karakter. Na ta ju pravila obvezuje bit filozofiranja.

4. UPITNOST FILOZOFIJE

Nijedan od četiri moguća načina filozofiranja ne proturječi predajom osvjedočenoj biti. Svaka mogućnost joj odgovara i to izričito njezinoj biti kao cjelini. Jer ona je oduvijek – tako treba razumjeti načelo podjele na ove četiri mogućnosti – u odnosu na njih postajala ono što jest. Slabašni pokušaji eklektičkoga izbora i posredovanja među istima, s ciljem da se postigne povezanost svih, pogrešno shvaćaju njezinu bit i dovode do bespredmetnosti. Filozofiranje se ne može shvatiti na način sinteze koja uzima u obzir od svega ponešto, napredak, razvoj, pravac i sistem. Ili ćemo se prepustiti jednoj od ove četiri mogućnosti da bismo pokrenuli filozofski pothvat ili se nećemo prepustiti nikakvoj mogućnosti i nećemo uopće filozofirati.

U krugu tih četiriju mogućnosti ne postoji izlaz. Svaka od njih znači preuzimanje cijele filozofske predaje u začetak vlastitoga počinjanja koji posjeduje svojstvenu

formu posezanja za biti i temeljnu namjeru sve filozofije uopće. Drugi se udaljavaju od preuzete mogućnosti kao jednodimenzionalni »izmi«, predrasude kroz stajališta, svjetonazorni interesi, prolaznosti, prolazne faze, zablude. Borba svih mogućnosti protiv svih karakterizira stanje u spomenutom krugu na isti način kao završivosti borbe koja izvire iz istinitosti vlastitoga započinjanja u isključivosti protiv počinjanja drugih. Međusobnom predbacivanju lažnih problema, pojmovnoga pjesništva, samozavaravanja, ideologija, preuzimanje filozofske tradicije u začetak vlastitoga počinjanja ostavljeno je na milost i nemilost. U svakoj od četiriju mogućnosti može se filozofirati, u svakoj je filozofija provediva. Kao što je više puta izričito istaknuto, ta podjela ne smije biti isključivo formalno tako shvaćena kao da ona razbija jedinstvo filozofije ili filozofiranja u određenoj mjeri na te četiri mogućnosti kao na četiri ravnopravna načina i metode, koji svi vode prema istom cilju ili prema četiri različita cilja, no koji ipak pripadaju jednoj jedinjoj biti. Jer u smislu pojedinačnih mogućnosti odnos filozofiranja i filozofije različit je i ne dopušta svrstavanje pod isti princip. U prve su dvije mogućnosti bit, predmet i područje rada filozofije određeni kroz bit filozofiranja. U posljednje dvije mogućnosti ne postoji ovo određenje. Ovdje dakle filozofiranje znači nešto drugo nego u prve dvije. Inače ne bi postojala razlika među njima ili bi to bila čisto formalna igrarija bez odnosa spram predmeta i biti filozofije same.

Ali što onda znači filozofiranje? Očito karakteristika tih četiriju mogućnosti kao takva ipak ima za temelj razumijevanje značenja jedinstvenoga Nečega, ukoliko te mogućnosti trebaju vrijediti kao četiri mogućnosti preuzimanja filozofske tradicije u vlastiti početak nekoga filozofskoga djela. Podjela može biti provedena samo dok se ima na umu za što te mogućnosti služe.

Zbog toga je razumljivo priključivanje značenja riječi filozofiranje na izvanfilozofski mišljenu sliku biti, koja svakoj predodžbi o filozofiji i literarnoj povijesti služi kao idealna slika. Ovaj postupak razlikuje izvanfilozofsku, to jest filozofski neobvezujuću predodžbu o filozofiranju i više filozofski obvezujućih mogućnosti. *Jedno takvo razlikovanje* predviđeno je samo za treću i četvrtu mogućnost, ono proturječi smislu prvih dviju. Jer jedino ono što filozofija jest nije određeno time što filozofiranje jest, a formalni karakter ovoga stava ili onaj koji se daje neutralizirati ne odlučuje o biti i predmetu dostignuća, koje iz njega proizlazi. Prema tome, taj postupak ne može biti primijenjen na sve četiri mogućnosti.

Značenje riječi filozofiranje ne da se odrediti ni na koji drugi način, osim na onaj predviđen u jednoj od četiriju mogućnosti. Niti se ono određuje ikakvim, njima u bilo kojoj mjeri nadređenim područjem. Potakne li činjenica da se o njima govori u okvirima neke podjele, koja upravo dijeli neko Jedno, mogućnost da ih se tretira kao jednakopravne putove filozofije i da im se ista, odnosno filozofiranje, formalno nadredi kao načelo njihove povezivosti, tako joj predstoji nemogućnost davanja toga ograničenoga smisla četirima tipovima, u kojima se načelno preuzima tradicija filozofije u cijelosti. Njegovo ograničavanje moralo bi pak izvršiti određenje značenja riječi filozofiranje po prvoj mogućnosti, za koju vrijedi jedino povezanost filozofije u smislu metode.

Ukoliko ne želimo da ovim uvidom pitanje: »Što znači filozofiranje«, koje se nadaje podjelom na četiri mogućnosti, ne postane neodgovorivo, tada se za ovaj konflikt ne može pronaći nikakvo drugo rješenje osim sljedećega:

1. Ono što vrijedi za odnos filozofskih disciplina prema filozofiji u cjelini, naime da one sve uključuju Cijelo i da postoje logika, etika, estetika, spoznajna teorija filozofije, to se ponavlja u međusobnom odnosu četiriju mogućnosti. Svaka je mjerodavna za preuzimanje cjelokupne tradicije u začetak filozofskoga počinjanja. Kao međusobno isključive, međusobno su jednake. Ukoliko sve one zajedno u odnosu na filozofsku tradiciju u cjelini imaju isto značenje kao svaka od njih, tada svaka pojedina uključuje sve druge. *Da bi se ovo proturječje izričito odnosilo na temeljno pitanje sve filozofije*, da bi ove mogućnosti istovremeno uključivale i isključivale jedna drugu, a ne da bi se izbjeglo to proturječje, dopušta im se da odjelito crpe iz zajedničke sfere filozofiranja, a da istovremeno nisu u stanju označiti tu sferu drugačije osim jednim imenom.
2. Označavanjem kroz više mogućnosti iscrpljene sfere filozofiranja, princip samoodređenja i sebe-ograničenja filozofije nalazi onaj izraz, koji treba odgovarati *otvorenoj višeznačnosti njezine predaje*. Njezino preuzimanje u začetak filozofskoga pothvata zahtijeva pak nedvosmislenost u smjeru smisla koji nazire, dakle ograničenje. Protiv otvorene višeznačnosti prikazuje se ograničenje kao odricanje u korist jedne od više mogućnosti. Odvijanje toga ograničenja u krugu ograničenoga broja mogućnosti treba značiti da su za nju mjerodavni razlozi, a ne puki hir. Razlozi za odluku između takvih; razlozi koji su uvijek dani onom mogućnošću predaje za koju se donosi odluka. Ne treba tvrditi da ne mora postojati ni manje ni više od tih četiriju navedenih mogućnosti, te da te mogućnosti moraju biti upravo takve. Neutemeljivost njihovih tvrdnji treba odgovarati pukoj danosti predaje kao povijesne činjenice i smionom pothvatu njihova preuzimanja u začetak filozofskoga počinjanja.
3. Stavljanje četiriju mogućnosti pod zajednički naziv filozofiranje ukazuje da filozofija svoje određenje, koje određuje njezino područje djelovanja, može naći samo u filozofiranju. U smislu odluke donesene imajući na umu jednu mogućnost, filozofiranje prisvaja svoju vlastitu bit. Polaganjem vlastitoga temelja na ovaj način, njegova je provedivost za svaku od tih mogućnosti od početka osigurana. Ovako utvrđena sveopća provedivost svake mogućnosti filozofiranja nije u opreci spram odredbe dane u 3. i 4. mogućnosti, koja određuje da područje djelovanja filozofije u njima nije utvrđeno kroz bit filozofiranja. Provedivost i ustanovljivost dvije su različite stvari. Upitnost svakoga počinjanja kao takvoga (s obzirom na sve mogućnosti predaje) ni u kojoj mjeri ne ovisi o tome. Višeznačnost predaje ostaje otvorena.

Znanost, čiji predmet nije izvanznanstveno prethodno prikaziv i čije se pitanje o njemu ne da znanstveno ograničiti, ne može priznati ideal slobode od proturječnosti obveznim za nju samu. Umjesto toga mora uvidjeti sebe-proturječje kao uvjet s kojim kao filozofirajuće počinjanje treba računati. Kao takva ona uglavnom ostaje izložena ovom prigovoru. Njezino odlučno preuzimanje tradicije u začetak vlastitoga počinjanja, ograničavanjem na jednu mogućnost znači jedino izbjega-

vanje sebe-proturječja u okviru njezina pothvata. Ovdje vrijede pravila diskusije, obrazloženje mišljenja, poštivanje njihove opovrgljivosti, nedvosmislenost govora, upornost, insistiranje na sredstvima izražavanja i na održivosti izrečene teze. Ali filozofski pothvat ne može, kao što je u matematici moguće, neutralizirati vlastiti začetak u odnosu na proturječje unutar njega samoga. On ne posjeduje tu samovolju pri izboru sredstava kojima bi dao svojstvo aksioma. Filozofija ima razloge čiji principijelni karakter dolazi do izražaja u činjenici da ne mora tražiti nikakve daljnje razloge. Ove razloge pronaći će samo ukoliko ih postavi. Zbog toga ih ipak ne *stvara*. Matematičko postupanje pak posjeduje slobodu da učini razlogom *ono* što joj je potrebno za postupak jer postupak u jedinstvu sa svojim predmetom slijedi princip stvaralačkoga prikaza.

Filozofija zacijelo odlučuje o tome koji će razlozi biti mjerodavni te o tome kada su razlozi kao razlozi valjani. No ona može posvjedočiti obrazloženje same sebe s obzirom na njezin izvanfilozofski prethodno neprikaziv predmet jedino pomoću nemogućnosti da pita o samoj sebi. Pozitivno usmjerena nemogućnost toga pitanja znači moment odmjerenosti sve filozofije. O toj odmjerenosti ne može više sama odlučivati, ona je već odlučena preuzimanjem predaje u začetak vlastitoga počinjanja. Upravo je ta odmjerenost ono što nedostaje matematičkom aksiomu tako da se ne može povezati nikakav smisao s pokušajem propitivanja nekoga aksioma. Razlog neke određene aksiomatike jest u svrsi i jedinstvu postupka koji treba proizvesti određenu aksiomatiku kao jasan rezultat, a razlog za filozofiju koji ona sama sebi postavlja, tako da ga učini razboritim, isto tako ostaje za nju granica u kojoj ona nadilazi samu sebe.

5. ODVAŽNOST NJEZINE NIŠTAVNOSTI

Dok god postoji filozofija, postojat će i sumnja u nju samu. Sukob između njih dviju nikada nije okončan jer su obje znale zauzimati pozicije koje su za protivnika neosvojive. Radikalnom pokušaju sumnje u temelje filozofije, znanosti i svega mišljenja uopće filozofija se suprotstavlja argumentom samoproturječnosti u skepsi. Tko o svemu dvoji ne može dvojiti o svojoj dvojbi. Mora svojoj sumnji dati smisao, vrijednost, on dakle mora pristati na određene uvjete koji su dostatni da bi se mišljenju i temeljima logike osiguralo područje njihove valjanosti i da bi ih se oslobodilo podložnosti sumnji. Suprotno tome, sumnja zastupa stajalište da je argument protiv nje upotrijebljen upravo njome opovrgnut i njegova primjenjivost, kako općenito tako i u iznimnom slučaju, stavljena u pitanje. Rasprava dakle ima formu pitanja: »Što je prije, kokoš ili jaje«. Ona ostaje utoliko neodlučiva dok ne bude odlučeno uključuju li principi mišljenja postavljanje njih samih u pitanje ili uključuje li postavljanje u pitanje principe mišljenja. Odlučivost je usko povezana s mogućnošću sebe-uključenja mišljenja, to jest sumnjanja. Ona biva određena dopuštanjem ili zabranom *proturječljivosti* koja je neizbježna zbog sebe-uključenja.

Usudi li se filozofija u poimanju svoje biti kao znanosti, koja se odnosi na jedan izvanfilozofski prethodno neprikaziv predmet, prenijeti svoju cjelokupnu tradiciju u vlastiti

začetak, ne samo da mora računati na sumnjom iznuđenu upitnost nje same već pojmiti i razlog upitnosti. Ona dakle preuzima iz vlastite pobude sumnju u svaku od svojih vlastitih mogućnosti kao princip filozofiranja. Ona u istoj više ne vidi izvanfilozofsku i neznanstvenu opreku filozofiji, već izraz njezine inherentne samoproturječnosti koju mora razriješiti, što međutim postiže uvijek samo u donesenoj odluci za jednu od četiri mogućnosti. Ona dakle nužnost sumnje kao oponenta filozofiji u filozofiji razumije po načelu otvorene višeznačnosti njezine vlastite predaje.

Ono što je samouključenjem filozofije kroz njezine discipline logiku, etiku, estetiku itd., što je svrstavanjem četiriju mogućnosti njihova prenošenja u začetak filozofiranja potpalo pod pojam filozofiranja ponavlja se u konfliktu između filozofije i sumnje. Taj se konflikt istovremeno može smjestiti i u izvanfilozofskom i u filozofskom smislu na način da filozofiranje isključi skepsu da bi u jednoj od svojih mogućnosti dospjelo do odlučnosti i na način da filozofiranje uključi skepsu da bi nasuprot njezinim mogućnostima kao i nadređivanjem istima dokazalo njezin karakter jedinstva. Za to je dokazivanje izričito određeno da nije provedivo bez proturječnosti. Ono ima karakter bespravnoga zadiranja. Ipak filozofiranje nije slobodno zanemariti to zadiranje. Svako filozofiranje nužno ga provodi odgovaranjem na pitanje o predmetu stvaranjem temelja. Znači li prijevremeno rješenje predmeta filozofije kao znanosti regres za biti filozofije uopće, tada on ima karakter opovrgljivoga i sumnjivoga zadiranja koje svako filozofsko dostignuće još od svojih temelja izlaže sumnji. Filozofija mora nadvladati tu prisilu zadiranja, što ne može učiniti zaobilaznjem jer bi to značilo odricanje od filozofije. Ona to može jedino provedbom kojom prihvaća i razložno obara sumnjive argumente. Tko vidi neodlučivost sebe-uključenja i sebe-isključenja u odnosu filozofije i skepse kao propusnicu za proizvoljno konstruiranje pojmovnoga pjesništva ili za tromu rezignaciju u odnosu na filozofske teze krivo shvaća njezin ovdje razvijeni smisao. Jer on zaboravlja bitan uvjet na koji je ona otpočeta bila ograničena. Ona vrijedi jedino pod uvjetom prenošenja filozofske predaje u začetak vlastitoga počinjanja. Ona kao konflikt postoji samo s obzirom na odluku koja još predstoji, kao pitanje za početak jedne filozofije kojoj dakako ono s čime treba započeti može biti svejedno, za koju međutim ono na čemu se taj početak zasniva određuje njezinu bit.¹

Filozofija koja je to u stanju nije podložna skepsi, ne vidi se primoranom na priznanje nemogućnosti pronalaženja odgovora na pitanje o njezinoj biti. Nisu joj potrebne sve one pripreme uz pomoć kojih se uvijek odbijalo prodiranje Ničega i nihilizma u sferu njezina spoznavanja. Za nju skepsa više nije negativan rezultat pokušaja, pozitivno usmjerenoga na pronalaženje odgovora o čemu je bila riječ u §1, već sebe-žrtvovanje, koje po načelu njezina najvećega mogućega sebe-ugroženja izvire iz spoznaje njezine vlastite upitnosti. U svojevoljnom sebi – oduzima-

¹ Usp: Franz Kröner, *Die Anarchie der philosophischen Systeme*, Leipzig 1929. Dalje: Robert Heiss, *Logik des Widerspruchs. Eine Untersuchung zur Methode der Philosophie und zur Gültigkeit der formalen Logik*, Berlin/Leipzig 1932.

nju vrijednosti filozofija žrtvuje samu sebe da bi u odvažnosti svojega spoznavanja i veličini svojega predmeta vratila čitavu neizmjernost na koju je obvezuje ostavština njezine predaje.

Možda se Hegel najviše bio približio tom zahtjevu. Njegovu učenju Ne, Ne-Nečega ili Ništa nije puka tema, ono ih ne šalje ni u kakvo određeno područje poput recimo svijesti ili ljudske egzistencije, ne smješta ih da bi ih na taj način dekontaminirao, već ih čini samim načelom spoznavanja. Ipak mu je kao princip nametnuto ograničenje prema kojem se proturječje ustaljuje u metodi. Dijalektika prema riječima Hegela Goetheu: uređeni duh proturječnosti jest trijumf pojma nad moći negativnoga, formule nad kretanjem. Nedostaje joj, govoreći u duhu N. Hartmanna, svijest o samoj sebi. Štoviše, nedostaje joj nepovjerenje prema sebi, očaj nad sobom, posljednja sloboda spremnosti na žrtvovanje vlastite kodifikacije. Pitanje o biti filozofije više ne pronalazi odgovor u školskim oblicima povijesne tradicije ukoliko opreci prema tim oblicima ne prizna isto pravo na odgovor. Od nje se ne traži više od etosa rada koji u istraživanjima ima u vidu svoju dostatnost, a u sigurnosti nekoga područja svoju uspješnost. Mora računati s vlastitom ništavnošću i neutemeljenošću uz svijest o tome da jedino u onoj mjeri u kojoj sama sebe dovodi u nesigurnost ona dobiva ono za čime bi filozofija trebala težiti: slobodu – također i od sebe same, suverenost – također nad sobom samom.

S njemačkog prevela
Renata Jurleta